

ПОПОВИЧ О. В.,
здобувач кафедри кримінального
процесу та криміналістики
(Національна академія прокуратури України)

УДК 343.16

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЯК ОБ'ЄКТ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ПРОКУРОРА В СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Статтю присвячено завданням кримінального провадження як об'єкту процесуального керівництва прокурора в сучасному кримінальному процесі України. Зокрема, проаналізовано об'єкт кримінально-процесуальної діяльності та завдання кримінального провадження в цілому крізь призму процесуального керівництва прокурора.

Ключові слова: прокурор, процесуальне керівництво, завдання кримінального провадження, об'єкт правовідносин, суб'єкт правовідносин.

Статья посвящена задачам уголовного производства как объекту процессуального руководства прокурора в современном уголовном процессе Украины. В частности, проанализированы объект уголовно процессуальной деятельности и задачи уголовного производства в целом через призму процессуального руководства прокурора.

Ключевые слова: прокурор, процессуальное руководство, задачи уголовного производства, объект правоотношения, субъект правоотношений.

The article is devoted to the criminal procedural objectives as attorney's procedural supervision object within the contemporary criminal procedure of Ukraine. In particular, the object of criminal procedural activity in general and criminal process objectives are analyzed in light of attorney's procedural supervision.

Key words: attorney, procedural supervision, criminal procedure objectives, object of offence, legal relations' object, legal relations' subject.

Вступ. Прийняття кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) змінило підходи до розуміння мети і значення діяльності прокурора у кримінальному провадженні. Це й не дивно, оскільки процесуальний Закон побудований і розроблений на основі найновітніших досягнень у сфері кримінального процесу. У зв'язку із чим особливою актуальності набуває детальна розробка новітніх підходів до розуміння окремих питань правового статусу прокурора у кримінальному провадженні.

Постановка завдання. Мета даного дослідження полягає в аналізі об'єкта кримінально процесуальної діяльності та завдань кримінального провадження в цілому крізь призму процесуального керівництва прокурора.

Результати дослідження. Так, спочатку відзначимо, що згідно з «Енциклопедичним словником» Ф.А. Брокгауза та І.А. Ефрона об'єкт (предмет) – поняття, співвідносне з поняттям суб'єкта (підмет), означає взагалі те, що дано в пізнанні або на що спрямована пізнавальна діяльність. Протиріччя між об'єктом і суб'єктом є чисто відносним і діалектичним, оскільки сам суб'єкт стає об'єктом, коли звертає на себе пізнавальну діяльність (у самосвідомості), а з іншого боку, те, що є для нас зовнішнім об'єктом, може мати суб'єктивне буття для себе [1, с. 636-637]. Таким чином, у загальному розумінні поняття «об'єкт» та «суб'єкт» завжди нерозривно пов'язані з питаннями правовідносин, у нашому випадку – таких, що виникають у зв'язку зі здійсненням прокурором процесуального керівництва у кримінальному провадженні. Саме тому для більш детального з'ясування об'єкта процесуального керівництва прокурора у кримінальному провадженні визначимо, що таке об'єкт кримінальних процесуальних відносин взагалі.

М.М. Розін указував, що об'єктом процесуальних відносин у його широкому розумінні є дії як сторін, так і суду, спрямовані на вирішення правового спору, а судові рішення є цілком й кінцевим результатом таких дій та природним вирішенням процесуальних відносин [2, с. 23]. Цікавою є позиція В.М. Горшенева, який наголошував, що проблема об'єкта правовідносин відноситься до найбільш дискусійних як у загальній теорії права, так і в галузевих юридичних науках, зокрема процесуальних. Зва-

жаючи на службову роль процесуальних правовідносин щодо матеріальних, можна зробити попередній висновок, що процесуальні правовідносини складаються заради найбільш оптимального досягнення суб'єктами матеріальних правовідносин закладеного в конкретних правовідносинах інтересу. Іншими словами, об'єктом процесуальних правовідносин можна назвати інтерес учасників процесу, які безпосередньо зацікавлені в його результатах і здійснюють притаманні їм функції в межах своєї компетенції. Враховуючи специфіку суб'єктного складу процесуальних правовідносин, можна говорити про два аспекти в дослідженні об'єкта процесуальних правовідносин: щодо лідируючих суб'єктів та ординарних учасників процесу. Об'єкт у процесуальних правовідносинах, здатний задовольнити інтерес осіб, безпосередньо зацікавлених у результатах процесу (споживачів результатів процесу – різних матеріальних і нематеріальних благ), можна умовно позначити як зовнішній об'єкт, тобто «те, з приводу чого» складаються дані правовідносини. Коли ж мова йде про суб'єктів, наділених владними повноваженнями в юридичному процесі, вже не ставиться питання про особисту матеріальну або нематеріальну зацікавленість суб'єкта у процесі здійснення наданих йому повноважень. Він діє в «чужому» інтересі, виконуючи свої службові функції. У даному випадку можна говорити про безпосередній об'єкт у процесуальних правовідносинах, тобто про «те, на що спрямовані» правовідносини. В якості цього безпосереднього об'єкта виступає саме правовий вплив уповноваженого суб'єкта на учасників конкретного соціального зв'язку. Однак об'єктом впливу при цьому є не взагалі свідомість будь-якого учасника процесу, а воля, свідомість, емоції або зобов'язаної, або винної сторони у процесуальних правовідносинах [3, с. 101-103].

Відмітимо, що прокурор у кримінальному провадженні є активним учасником усіх правовідносин на будь-якій стадії чи етапі процесу незалежно від його форм (загальні й особливі порядки кримінального провадження). Більше того, будь-яка діяльність прокурора у кримінальному провадженні, в тому числі здійснення ним процесуального керівництва, прямо пов'язана з його вступом у кримінально-процесуальні відносини. Враховуючи наведені думки дослідників і тлумачення категорій, зазначимо, що в широкому сенсі об'єктом процесуального керівництва прокурора у кримінальному провадженні є те, на що воно спрямоване.

Відмітимо, що основою діяльності прокурора в сучасному кримінальному процесі України є завдання кримінального провадження, визначені у ст. 2 КПК України. Саме тому безперечним є те, що прокурор як представник держави під час здійснення процесуального керівництва повинен неухильно сприяти їх виконанню.

Розглянемо їх більш детально крізь призму процесуального керівництва прокурора у кримінальному провадженні.

1. Захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Відповідно до словника С.І. Ожегова термін «захист» прямо респондується з поняттям «захищати», що у свою чергу означає наступне: 1) охороняти, убезпечити від посягань, від ворожих дій, від небезпеки; 2) оберігати, убезпечити від чого-небудь [4, с. 196]. Зазначимо, що процесуальне керівництво прокурора поєднане з діяльністю, яка виникає лише у сформованому кримінальному провадженні, тобто після вчиненого посягання на охоронювані суспільні правовідносини та внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

2. Охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження. Відповідно до словника В.І. Даля дефініція «охороняти» визначена як «берегти, оберігати, боронити, захищати, відстоювати, тримати в цілісності, зберігати, рятувати» [5, с. 210]. Фактично діяльність прокурора під час здійснення процесуального керівництва у кримінальному провадженні поєднана з постійним втручанням у права, свободи й законні інтереси учасників кримінального провадження, при цьому таке втручання завжди знаходиться на межі закону та беззаконня. У зв'язку із цим вважаємо, що здійснення процесуального керівництва у кримінальному провадженні спрямоване в усіх випадках на охорону прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження.

3. Забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування та судового розгляду, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений. Характеризуючи дану позицію, вважаємо за доцільне навести обґрунтовану думку В.Т. Маляренка про те, що вимога закону щодо швидкого й повного розкриття злочину та забезпечення невідворотності кримінальної відповідальності має декларативний, а певною мірою – і лицемірний характер, оскільки ігноруються такі об'єктивні фактори:

1) всі злочини об'єктивно не можуть бути розкриті, а всі злочинці – притягнені до відповідальності. Є злочини, в розкритті яких не зацікавлені самі потерпілі;

2) за окремі злочини законом заборонено викривати всіх винуватих і притягувати їх до відповідальності, зокрема у зв'язку із закінченням строків давності, коли немає скарги потерпілого, якщо справу може бути порушено не інакше, як за його скаргою. Окремі посадові особи не можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності без згоди Верховної Ради України (ч. 3 ст. 80 Конституції України);

3) відповідно до ч. 3 ст. 62 Конституції України обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. Тобто злочин учинено, є окремі докази вини особи, проте вони або сумнівні, або їх недостатньо для винесення обвинувального вироку. Отже, й у цьому випадку закон, перебуваючи у протиріччі із завданням кримінального судочинства, передбачає ситуацію, за якої злочин не розкритий, а винний не притягується до відповідальності;

4) в Україні, як і в усіх державах світу, існує латентна (прихована) злочинність, наприклад, будь-яка підготовча діяльність до вчинення злочину, розбірки у злочинному середовищі, давання й отримання хабарів, коли ні хабародавець, ні хабароотримувач не зацікавлені в тому, щоб їхні дії відбулися у присутності свідків тощо.

У зв'язку із цим автор вважає очевидним, що ці положення були включені до КПК для того, щоб спонукати правоохоронні органи працювати більш ефективно [6, с. 32-33].

Однак навіть незважаючи на цю обґрунтовану позицію, ми не можемо оминати увагою аналіз забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування та судового розгляду, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, як об'єкта процесуального керівництва прокурора у кримінальному провадженні. Слід додати, що забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування та судового розгляду, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, прямо пов'язана з положеннями ч. 2 ст. 9 КПК України: прокурор, зобов'язаний всебічно, повно й неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Перше, що звертає на себе увагу, – це забезпечення швидкого розслідування обставин кримінального правопорушення. КПК України у ст. 28 визначив, що під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні строки. Розумними вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні строки не можуть перевищувати передбачені КПК України строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень. Більше того, ч. 2 ст. 28 КПК України визначила, що проведення досудового розслідування в розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд.

Забезпечення повноти дослідження обставин кримінального провадження як об'єкт процесуального керівництва прокурора у кримінальному провадженні знаходиться у взаємозв'язку з таким поняттям як кримінально-процесуальне доказування. Так, ст. 91 КПК України визначає обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, а саме: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, в тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення. Додамо, що ч. 2 ст. 91 КПК України уточнює, що доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів із метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Обставини, викладені у ст. 91 КПК України, мають узагальнюючий орієнтуючий характер для всіх видів кримінального провадження, тому в теорії доказів отримали назву загального предмета доказування на всіх стадіях кримінального провадження. Водночас індивідуалізація предмета доказування в конкретному провадженні здійснюється з урахуванням вимог диспозиції норми КК України, за якою кваліфікується діяння, що підлягає доказуванню. Обставини загального предмета доказування також конкретизуються у кримінальному провадженні, що проводиться на підставі угод, приватного

обвинувачення чи щодо неповнолітніх. Правильне визначення цих обставин, їх усебічне, повне й неупереджене дослідження дозволяють встановити пізнавальну програму в конкретному провадженні, що значно підвищує ефективність доказування та є однією з передумов досягнення завдань кримінального провадження. Із поняттям предмета доказування тісно пов'язане поняття меж доказування, під якими слід розуміти доказування такого обсягу доказів, який забезпечує достовірне встановлення обставин, що підлягають доказуванню. При цьому слід враховувати кількісні та якісні характеристики доказів, щоб вони підтверджували факти й обставини, вказані у ст. 91 КПК України. Звужувати межі доказування недопустимо. Це може призвести до недостатньої обґрунтованості тези, що доказується, а також потягнути за собою порушення прав і законних інтересів особи. Розширення меж доказування також може негативно вплинути на оперативність розкриття кримінального правопорушення, зайвого використання сил і засобів [7, с. 266-267]. Таким чином, забезпечення повноти дослідження обставин кримінального провадження як об'єкт процесуального керівництва прокурора тісно пов'язаний із питанням кримінально-процесуального доказування (збиранням, перевіркою й оцінкою доказів).

Забезпечення неупередженості дослідження обставин кримінального провадження також слід розглядати як об'єкт процесуального керівництва прокурора у кримінальному провадженні. Така позиція пов'язана з тим, що навіть незважаючи на те, що прокурор є представником сторони обвинувачення (п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України), однак його діяльність прямо зумовлена наступними зауваженнями: 1) ч. 2 ст. 9 КПК України, зокрема щодо виявлення як тих обставин, що викривають, так і тих, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставин, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надання їм належної правової оцінки та забезпечення прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень; 2) ст. 10 КПК України щодо відсутності привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених КПК України, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного й соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками, а певні категорії осіб (неповнолітні, іноземці, особи з розумовими й фізичними вадами тощо) під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями; 3) п. 8 ч. 2 ст. 36 КПК України щодо ініціювання перед керівником органу досудового розслідування питання про відсторонення слідчого від проведення досудового розслідування та призначення іншого слідчого за наявності підстав для його відводу, передбачених КПК України, або у випадку неефективного досудового розслідування; 4) параграф 6 Глави 3 КПК України щодо обставин, що виключають участь суддів, сторін та інших учасників кримінального провадження; 5) наведеними вище положеннями ст. 91 КПК України. Варто додати, що Керівні принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування, прийняті восьмим Конгресом Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та поведження з правопорушниками (27 серпня – 7 вересня 1990 року), визначають, що під час виконання своїх обов'язків особи, які здійснюють судове переслідування, виконують наступне: 1) виконують свої функції неупереджено й уникають будь-якої дискримінації на основі політичних переконань, соціального походження, раси, культури, статі або будь-якої іншої дискримінації; 2) захищають державні інтереси, діють об'єктивно, належним чином враховують положення підозрюваного і жертви та звертають увагу на всі обставини, що мають відношення до справи, незалежно від того, вигідні чи не вигідні вони для підозрюваного; 3) дотримуються професійної таємниці, якщо лише виконання їх обов'язків або міркування правосуддя не вимагають іншого; 4) розглядають пропозиції і стурбованість жертв, коли торкаються їхніх особистих інтересів, забезпечують ознайомлення жертв з їх правами відповідно до Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою. Особи, які здійснюють судове переслідування, не починають чи не продовжують обвинувачення або роблять все можливе для зупинення провадження в тих випадках, коли неупереджене розслідування вказує на необґрунтованість обвинувачення [8].

Висновки. Враховуючи викладене, вважаємо, що процесуальне керівництво прокурора у кримінальному провадженні спрямоване на неухильне виконання завдань кримінального провадження, що дає всі підстави називати їх об'єктом діяльності прокурора під час досудового розслідування.

Список використаних джерел:

1. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. – СПб. : Семеновская Типолитография (И.А. Ефрона), 1897. – Т. 42: Нэшвилль – Опацкий. – С. 481–957.
2. Розин Н.Н. Уголовное судопроизводство : пособие к лекциям / Н.Н. Розин. – СПб. : Изд-во Юридического книжного склада «Право», 1914. – 548 с.
3. Теория юридического процесса / И.В. Бенедик, В.М. Горшенев, В.Г. Крупин, Ю.И. Мельников, С.Н. Олейников, И.М. Погребной, И.Б. Шахов ; под общ. ред. В.М. Горшенева. – Х. : Изд-во «Вища школа» при Харьк. ун-те, 1983. – 192 с.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка. Около 57000 слов / под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. – 18-е изд., стереотип. – М. : Русский язык, 1986. – 797 с.

5. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. / В.И. Даль. – СПб. – М. : Товарищество М.О. Вольфа, 1907 – Т. 2. – 1017 с.
6. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : монографія / В.Т. Маляренко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар : у 2 т. / О.М. Бандурка, С.М. Блажівський, С.П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – Т. 1. – 768 с.
8. Керівні принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судові переслідування : прийняті восьмим Конгресом Організації Об'єднаних Націй з попередження злочинності та поведження з правопорушниками від 7 вересня 1990 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_859.

САЄНКО Г. Ю.,
здобувач кафедри кримінального
процесу
(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 343.1

УХВАЛЕННЯ СУДОМ ВИРОКУ НА ПІДСТАВІ УГОДИ

Впровадження в українське законодавство інституту укладення угод у кримінальному провадженні розвантажило органи досудового розслідування та суд від дослідження всіх доказів, а сторони кримінального конфлікту отримали можливість швидкого вирішення справи.

Ключові слова: кримінальний конфлікт, досудове розслідування, укладення угоди, кримінальне провадження, КПК України, вирок суду.

Внедрение в украинское законодательство института заключения соглашений в уголовном производстве разгрузило органы досудебного расследования и суд от исследования всех доказательств, а стороны уголовного конфликта получили возможность быстрого разрешения уголовного дела.

Ключевые слова: уголовный конфликт, досудебное расследование, заключение соглашения, уголовное производство, УПК Украины, приговор суда.

Introduction to Ukrainian legislation institute agreements in criminal proceedings dumped bodies of preliminary investigation, the court to study the evidence and criminal sides of the conflict were able to quickly solve the case.

Key words: criminal conflict pre-trial investigation, agreement, criminal proceedings, the Code of Ukraine, the judgment of the court.

Вступ. Новим інститутом кримінального процесуального закону України – главою 35 Кримінально-процесуального кодексу (далі – КПК) [2, с. 300], передбачено особливий порядок кримінального провадження на підставі угод. Упроваджуючи такий спосіб здійснення правосуддя, законодавець по-новому нормативно закріпив процедуру реалізації принципу диспозитивності сторонами у кримінальному провадженні. Практика застосування цих нових положень свідчить про неоднозначність їх розуміння суб'єктами правозастосування, суперечливість деяких норм, що може призвести до труднощів під час ухвалення судами вироків.

Дослідженню окремих положень КПК взагалі, а також проблем, пов'язаних із кримінальним провадженням на підставі угод, приділяли увагу такі дослідники: Ю.П. Аленін, С.А. Альперт, О.В. Баулін, М.Й. Вільгушинський, І.В. Гловюк, Ю.М. Грошевий, О.В. Капліна, М.О. Карпенко, Я.Ю. Конюшенко, В.Т. Нор, П.В. Пушкар, Д.П. Письменний, В.М. Тертишник, Л.Д. Удалова, В.П. Шибіко, О.Г. Шило, М.Є. Шумило та інші.

Постановка завдання. У межах статті спробуємо проаналізувати новели КПК, що стосуються процедури укладення угод сторонами у кримінальному провадженні, та особливості постановлення судом обвинувального вироку на підставі цих угод.

